

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

חלומות לא שווא ידברו - חלומות של חולת סרטן

(טפול בגישה יונגיאנית)

רות נצר

"אני מדברת על המוות כשכוונתי לחיים".

"בתוך העצים עומדים המתים"

ומביטים בנו בעיני פרחים". (סירקה טורקה)

במאמר זה יסופר על מפגש טפולי בו ליויתי אשה צעירה חולת סרטן. על המפגש עם חלומותיה, ובהמשך גם חלומות של בני משפחתה.

הטפול בחולה סרטן שונה מכל טפול אחר. המטפל עשוי להדבק בפחדים ובחרדות המוות אשר יעוררו את פחדיו שלו. הוא עשוי להדבק באין אונים וביאוש ולאבד את האמון באפשרויות העזרה. מאידך הוא עשוי לכרוע תחת עודף צפיות של המטופל ושל עצמו. המטפל עשוי לנוע בין התמסרות יתר, לבין אשמה על הזנחה וקוצר יד, שהיא אשמה של מי שלוקח על עצמו מתוך היבריס, משימה שגדולה מכח אנוש. המטפל נדרש להתעמת עם נפשו בשאלות יסוד של הקיום האנושי. שאלות של סיבה, אשמה ויעדם של החיים יעמדו לפניו.

בהתנסותי שלי עם חולי סרטן, למדתי, כי המטפל חייב שתהיה לו אמונה פנימית בטעם החיים ויעדם הסודי אשר מתקיימים תמיד - ובאופן הכרחי גם דרך סבל - גם אם לא נוכל לרדת לחקרם. המטפל

חייב להיות מצויד באמונה שחיי כל יחיד דורשים שיחיו אותם בכל מלואם.
המחלה הטרמינלית יכולה להוות התנסות המיועדת לחדד את עומק המפגש של האדם עם גרעין נפשו
דרך תהומות האימה. המחלה עשויה להוות דחף מאיץ למימוש שכבות הנפש שטרם נחו. והמטפל
שמושלכות עליו יותר מתמיד דמויות של אם ואח/ות ושל מורה-דרך, אינו אלא מלווה.
ובשעות הקשות אל יבקש מעצמו אלא זאת: להיות, ולו רק זה שמושיט יד חמה, שתאפשר לחולה
לשמור על חיות ערך של קיומו. וגם המטפל זקוק מאד למלווה-מכיל שיעזור לו לשאת התנסות קשה
זו.

ובתוך כל זה, אם אינו זועק ומוחה כנגד העוול של הסבל הוא יאבד את אנושיותו. אותה אנושיות
הנובעת מעמדת אמונה שמכילה בתוכה את הספק וצומחת מתוכו.

בהתנסות זו פוגשים באופן חריף יותר מתמיד, את האשמה של היותנו ניזונים מסבלו של האחר. זו
האשמה על כי בהיותי מלווה אשה סובלת נוראות, אני עצמי מתעשרת דרך המפגש עם הנומינוזי
(הנשגב) שצץ בכוח מתוך החלומות. אני עצמי צומחת דרכה. כפי שמרגריט יורסנר מנסחת זאת,
באופן נוקב, מפי אדריאנוס קיסר: "שוב הייתי מי שזוכה... אהוב לבי העניק לי את מותו"[1].
הרצאת הדברים האלה, כלומר, הוצאתם לאור של חלומות, שהם צנעת הפרט, מעוררים את האשמה
על חדירה וחלול של הטמנוס - המרחב האישי המקודש והפרטי מאד של החולה.
אבל בסופו של דבר הכריעה ההכרה שמה שחוויתי ניתן לא בכדי להיות מוצפן, אלא להיות מועבר
הלאה, ואינו נחלתי שלי בלבד. אולי אחרי המוות, כשהרוח הפרטית חוזרת לרוח הכללית, מותר גם
לחלומות להיות נחלת הכלל.

לפני מספר שנים פגשתי את פרח (שם בדוי. אכן, שמה היה שם של פרח), אשה בת 46 נשואה ואם
לשלושה ילדים. זה חמש שנים היא מתמודדת עם סרטן שחלה. היא נותחה. קיבלה טפולים
כימוטרפיים. החלמתה היתה בחזקת נס רפואי. בשלב שהגיעה היתה רמיסיה טובה. נראה שאין
גרורות. הפסיקו טפול תרופתי בגלל תופעות לוואי.

ראיתי לפני אשה פורחת ביופיה. מרשימה. לבושה בטוב טעם. היא אמרה שכעת, כשהמחלה - כך
נדמה לה - מאחריה, היא מרגישה צורך לעזור לנפשה, שהולכת ומתפרקת. היא אמרה שהיא
סוחבת שני שקים. שק אחד - הסרטן, ושק שני השואה. הוריה נצולי שואה, אנשים קשי יום. האם
סגורה, קרה מנותקת, חשדנית. לא זכור שנישקה או חבקה. האב אדם אגרסיבי אבל חם מאד. מיד

אחרי הנתוח של פרח התגלה אצלה סרטן בראש, ומת באופן מידי. פרח האמינה שאביה לקח על עצמו את מחלתה כדי שתבריא. כשהחלימה ושערה צמח מחדש (אחרי שנשר כתוצאה מטפולים כימוטרפיים) קרה דבר מוזר - צמח לה שער אחר לגמרי משהיה לה. שער כמו לאביה. היתה לה הרגשה ברורה שכך נתן לה את חייו. היא תארה עצמה כאשה סגורה, קנאית, מרירה, שומרת כעסים "תמיד מאד בסדר", לא יודעת לבטא ולקבל חום, דרשנית, לא מתפשרת, דאגנית, מתקשה לתת אמון. אף על פי כן היו הנשואין טובים למדי. הבעל איש חם מאד, פתוח, וחברותי. היא תארה עצמה עצמאית, מתמודדת במדיניות הישרדות כמו הוריה. היא אמרה - "כשחליתי נלקח ממני הכל: הנשיות, האמהות, השליטה על המשפחה. נלחמתי על חיי. התנאי שלי עם הרופאים - לדעת הכל. האמנתי בכוחות שלי. לא רציתי שירחמו עלי. אמרתי: את הגוף אתן לרופאים ואת הנפש לא אתן. כשטיפלו בי הרגשתי שהגוף למטה והנשמה שלי למעלה. כמו אבא, אחרי שמת, הנשמה שלו ממשיכה להיות למעלה, אתי".

התרשמתי מאשה חזקה, בעלת יכולת וכוחות אינטואיטיביים לעזור לעצמה. שתינו הבנו את הסרטן כרעלים נפשיים שהצטברו בבטנה. למרות חשדנותה הטבעית נתנה בי אמון. חשבתי שהיא זקוקה להיפתחות, לביטוי רגשות, אך גם בעיקר, להרשות לעצמה לקבל עזרה, חם ואהבה. להמיר את האנרגיות השליליות ההרסניות באנרגיות חיוביות של אהבה, כל כמה שאפשר לגאול את היכולת לאהבה. אחרי שלושה חדשים הרגישה הטבה והעלתה מחשבה להפסיק את פגישותינו. אז חלמה חלום ראשון:

6/4. "אני ובעלי יחד על שפת הים. המון אנשים. אנחנו שוחים ונהנים מאד. פתאום תוך כדי שחיה אני מרגישה שנוצר בהדרגה מצב של שפל. המים סוחפים מהחוף לעומק. הרגשתי שעומד לקרות משהו. את כולם המים סוחפים מהחוף לעומק. בשניות אלה התחלתי לשחות חזק במהירות אדירה, וברגעים אחרונים הצלחתי להגיע עד המים הרדודים שהם חול עם מים והרגשתי שהגעתי לחוף. אני רואה שהמים בורחים מהחוף ואנשים טובעים וידיים מורמות ובתוך הסחף נוצרות בעומק מערבולות ואנשים נסחפים פנימה ובעלי ביניהם. אני מסתכלת ורואה בחוף אנשים שוכבים והמציל מסתובב ומנסה להסביר למה לא מצילים ושום דבר לא זו ואני חסרת אונים ומרגישה שמאבדת את בעלי.

מוצאת עצמי לבד, ולרגע חושבת: אני לבד. איך אסתדר עם המלחמה שלי?"
אמרתי - את אמנם מספרת שיותר טוב לך עכשיו, אבל בחלום מישוהו קורא לעזרה, ואני לא מסכימה להיות כמו המציל בחלום, שאינו עושה דבר. אני חושבת שאנחנו צריכות להמשיך להיפגש. עוד יש לנו מה לעשות ביחד.

בחלום זה דווה לי כי כוחות הלא-מודע שוטפים סוחפים ומאימים על קיומה. כשהשפל מסמל את נסיגת אנרגית הליבידו. כידוע, הכוחות האוקיאניים של גאות ושפל נשלטים על ידי הירח. במיתולוגיות רבות הירח הוא משכן של אלות הירח, אלות הגורל השולטות על השפל והגאות. הירח מסמל את התחום הלילי הלא-מודע ואת העולם הנשי. נראה שהכוחות הנשיים הארכיטיפליים - הבלתי מודעים, גורמים תנודות של מצבי רוח, מערבולות רגשיות לא מודעות שמסכנות את האגו והאנימוס - החלק הגברי בנפשה, המסומל על ידי בעלה. והמציל - הכוח הפנימי המציל, נציגו של העצמי, אינו מתפקד כלל! הכוחות הפועלים עליה חזקים, על-אישיים, ארכיטיפיים, ואין הצלה. חלומות ראשונים בטפול נוטים, לעתים, לכוון לדיאגנוזה ופרוגנוזה כאחד. [2. ע' 66]

החלום העלה בי את השאלה ששאלתי עצמי לאורך כל הדרך: האם במקרה כזה החלומות מדברים על התרחשות נפשית בלבד או על ההתרחשות הפיזיולוגית של מחלתה? נראה שארועים קריטיים המסומלים בסמלי כוחות טבע, צומח וחי, מבטאים לעתים קרובות התרחשות פיזיולוגית באורגניזם, ובעצמי שהוא גופני-נפשי כאחד. וכך יונג אומר: "בחלום הנפש מדברת בדימויים ונותנת ביטוי לאינסטיקטים הנגזרים מהרמות הפרימיטיביות ביותר של הטבע" [2. ע' 88].

יונג מספר על חלום, בו אם מתאבדת וסוס קופץ מהחלון מסמלים את החיים האנימליים המכלים את עצמם. והוא אומר: "האם היא ארכיטיפ המתחס למקור, לטבע... לחומר, לפונקציה הוגסטיבית... הוא מציין גם את הלא-מודע, את חיינו הטבעיים והיצריים... החיים הסמויים, הטבעיים והגשמיים של הגוף" [שם]. אפשר להחיל דברים אלה על האוקינוס שהוא אחד הסמלים הבסיסיים של הלא-מודע האמהי כרחם הקדמון של הקיום האנושי. במקום אחר אומר יונג: "השכבות העמוקות ביותר של הנפש (הפסיכי) מאבדות את יחודן האינדבידואלי ככל שהן נסוגות יותר ויותר לאפלה... הן נעשות יותר ויותר קולקטיביות, אוניברסליות וכלות בחמריות הגוף. כלומר, בסובסטנץ הכימי. לכן בקרקעית הנפש היא בפשטות 'עולם'. במובן זה אני סבור שקרני צודק לגמרי כשהוא אומר שבסמל העולם עצמו מדבר. ככל שהסמל יותר ארכאי ועמוק הוא יותר חמרי". [3]

מלבד המשמעות הסוביקטיבית (החלום כמתאר מציאות פנים נפשית בלתי מודעת), יכולה להיות לחלום משמעות אוביקטיבית (החלום כמתאר מציאות אוביקטיבית בלתי מודעת) [2]. לכן, בשיחה על החלום העליתי השערה שבעלה- הטובע בחלום - אכן מצוי במצוקה גדולה, אף שאינה יודעת על כך. דבר זה הסתבר כנכון. מה גם שחדשיים לאחר מכן התגלתה אצלו נקודה סרטנית ברגל.

החלום השני באותו זמן ממש:

18/4. "אני אצל חברים שחזרו מאיטליה. האשה אומרת לי: תראי את החדר שבנינו על הגג. היו שם

כמה חדרים. וכשנכנסתי ראיתי שהחדרים לא היו גמורים. קיר אחד בטוח לא גמור. צבע אפור. והקירות שהיו גמורים היו ממש יצירות אמנות. שכבות שכבות של צבעים, כמו של ים: דגים, צבע ירקרק בהיר וכחול, כחול כהה. המון צבעים פסטליים. צמחית מים וקצת דגים בצבע זוהר. וכל הזמן אמרתי - מי עשה את הקיר הזה. זה משהו! והיא אמרה: זה בני".

גם החלום הזה מאשר שהעבודה עדיין לא גמורה. בנית חדרי הנפש לא הושלמה. הרשימו אותי מאד הדגים המצוירים כיצירת אמנות על הקיר, שכבות שכבות של צבעים. עולם תת הכרתי עשיר, בחדר הבלתי גמור, כמו הסימפוניה הבלתי גמורה. גם כאן הופיע הים הלא מודע, ובתוכו נרמז זוהר יצירתי-רגשי שמונצח על ידי צבע וציור, ומוענק לו בכך מכוחו של נצח היצירה. הדג כתוכן האילם של הים הוא קודם כל סמל התכנים הלא-מודעים. יונג[4] מדבר על הדג שהוא לא רק סמל פריזם אלא גם בעיקר מביא אוצרות הים, מביא האבן היקרה(הלפיס). יונג אומר, בעקבות האלכימאים: "דגים כמו צפורים מורים את הדרך למלכות השמיים". כך שהדג הוא גם סמל הנפש והעצמי הלא מודע, והוא גם מורה דרך לנפש אל עצמיותה. הדג הוא סמלו של ישו. על הדג רכב האל וישנו, כשהציל את האנושות ממבול. יונג מתאר טקסט אלכימי בו מתואר דג עגול זוהר שנחשב לדג מופלא. הדג הזוהר ביטא את שילוב הניגודים של אש (זוהר) ומים. הדג הזוהר בים האפל תואר כאור אלוהים בגהינום. כי "אהבת אלהים זורחת באמצע אש גהינום".

הים המצויר על הגג לקראת השמיים, וכוחו הנומינוזי של הדג הזוהר עוררו בי תחושת יראה. חלום בלתי רגיל של מפגש עם פוטנציאל עושר הנפש, פוטנציאל הביטוי היצירתי שמוליך אל השמיים, כלומר אל הרוחני, זוהרו של העצמי, על קיר שאולי ישאר בלתי גמור, אולי אצל כולנו הוא תמיד בלתי גמור.

מיד אחר כך התברר שהמחלה פרצה ביתר שאת. הבטן מלאה גרורות. נוזלים סרטניים עכורים שנשאבו מדי פעם מבטנה.

חלום השפל הסוחף הווה ידיעה של הלא מודע על הכוחות הרגרסיביים, כוחות המחלה המטביעים. מי הים הטובעניים, כמו מימי הסרטן בבטנה הם "המים המאררים" בשפת האלכימיה, כלומר, כוחו הדסטרוקטיבי של הלא מודע.

יונג אומר שהחלום הוא "שיקוף עצמי ספונטאני, בדרך סמלית, של המצב האקטואלי של הלא-מודע"[2. ע' 32]. אבל פעמים רבות תפקידו של החלום הוא קומפנסציה: "כאשר עמדתה של התודעה כלפי סיטואציה החיים חד-צדדית בשיעור ניכר, נוקט החלום עמדה מנוגדת...ברוב רובם של המקרים

מתכוונת הקומפנסאציה ליצור איזון נפשי נורמאלי, ובכך היא משמשת לניווט עצמי של המערכת הנפשית" [שם. ע' 54]. לעומת חלום השפל והסחף שהיווה שיקוף מצב, היה החלום השני התגייסות קומפנסטורית של הנפש, שמנחה לקראת פוטנציאל רוחני יצירתי, ולקראת מודעות לצורך להמשיך בבניה העצמית.

אז הגיע החלום הבא;

2/5. "יצאתי עם קבוצת אנשים להסרטת סרט במדבר, במקום מדהים ביופיו. סביב הרים ובאמצע נווה מדבר - דקלים ואגם קטן עם רציף באמצע. אגם מלאכותי. אני הייתי בצוות ההפקה של סרט המספר על שודדים. ישבתי ליד שלחן רחוק מהברכה וראיתי את תחתיתה - בריכה או אגם. סביב הרים עם צבעים משגעים - סגול וצבעי מדבר. כאילו שכבות הרים מחודדים כלפי מעלה. הרבה סגול ובש'. צבעים מתערבבים אחד בשני. באחד מהקטעים שהתחילו להסריט פתחו פרוז'קטורים. פתאם התכופתי בתנועה איטית לאגם ובתחתית נתגלו צדפים ובפנים פנינים בתפזורת. מראה מלהיב. השוד נעשה אמיתי. את כולם שדדו ורק אותי לא. פחדו. אני עמדתי בצד ולא התקרבו אלי כי ידעו שבי אי אפשר לפגוע".

מתוך מצב מנותק, בו חיי הנפש נחווים כמדבר רגשי, והיא בריחוק מחייה הנחווים כסרט בלבד, היא נעה אל מעורבות שפולשת פנימה. התסריט הופך ארוע אמיתי. מתרחש מפגש עם החיים בכל עצמתם ועומקם - הפנינה. מפגש עם פוטנציאל הנפש. מעורבות זו מעוררת תקווה. המדבר וההרים הם גם מקום של פגישת אדם עם עצמו, מקום של התגלות האל לנביאיו - שם מתגלים לה נווה מדבר ואגם - מקור חיוניות. בתוך תהליך מודעות שבו נדלקים אורות הפרוז'קטורים ומכוונים להבטה עמוק פנימה לאגם הנפש המוקף הרים - מתרחשים דברים חשובים: השוד המוסרט הופך אמיתי - היא פוגשת את השוד, שהוא אולי התוקפנות שלה, או אולי האגרסיה ששודדת את חייה - דרך הדחקתה. עכשיו האגרסיה מתבררת כזו ששדדה את חייה באמצעות המחלה. והיא הרי היתה בצוות הפקת תסריט השוד הזה. באופן לא-מודע יצרה במשך חייה את התסריט של שוד נגד עצמה.

כאשר נדלקים פרוז'קטורים של מודעות היא מגלה באגם את הפנינה המסמלת את הנשמה יקרת הערך, וכפי שהפנינה, המתהווה בים הנפש, וחבויה שם, אינה נפגעת, גם היא עצמה, בחלום, לא נפגעת מהשודדים. אולי המפגש עם התגלות הפנינה הוא המעניק אפשרות להיות עמידה כנגד השוד הנפשי. הפנינה היא אבן יקרה. כאבן יקרה היא כמו אבן הלפיס האלכימית; היא סמל העצמי. הפנינה היא גם עקרון נשי, ישות נשית שמהווה הבטחה קומפנסטורית של נשיות שלמה הגלומה בעמקי

נפשה(באגם), בעוד אבריה הנשיים הושחתו כליל במחלה. התגלות הפנינה היא הבטחה של שלמות פנימית שמהותה נצחית, והיא בוקעת כאשר נפתחת הצדפה מסגירותה. הפנינה היא [5] העין השלישית, מודעות רוחנית, תמצית רוחנית של היקום, העקרון הנשי הנצחי. הפנינה היא סמל גנוסטי לנשמת האדם. בכתובת גנוסטית כתוב: "מי נטל את הפנינה שהאירה את ביתנו השביר" [6]. בגנוסיס (כת רוחנית מיסטית שרעיונותיה השפיעו על הקבלה), הפנינה היא הידע ההכרחי לגאולה. מיתוס הישועה הגנוסטי מדבר על פנינים פזורות בעמקי האוקיאנוס, ניצוצות סמויים ופזורים שהם ניצוץ פוטנציאלי של ידיעת האל. [7]. בהימנון הגנוסטי על אודות הפנינה [8] מספר בן המלך: "ועל לוח לבי כתבו לבל אשכח - ירוד תרד מצרימה והבאת משם את הפנינה המוטלת במצולות ים וסביב לה כרוך נחש עקלתון מזרה אש, אזי תעטה שוב את שלמת תפארתך ואת מעילך...". בשובו לבית אביו, בזכות הפנינה שהביא מקבל בן המלך את שלמת התפארת: "ובראותי את השלמה ותהי בעיני פתאום כצלמי וכדמותי הנשקפים במראה. ואראה כי שלם הנני בתוכה, והיא שלמה בתוכי וכי הפרד הפרידונו והרי בצלם אחד נבראנו. ודיוקן מלך המלכים על פני כולה וכולה מתנוצצה בנגוע בה חכמת הנסתרות... ובהביאי את הפנינה נגליתי יחד עמו" העמק המדברי המוקף הרים אשר בו מנצנצת הפנינה מעלה בזיכרון את דבריו של המשורר ג'ון קיטס [9]: "הכינוי המקובל לעולם הזה בין התועים והנבערים הוא עמק הבכא...איזה רעיון קטן מוגבל הוא זה... קרא לעולם אם תחפוץ 'עמק יצירת הנשמה'.. או-אז תבין מה שימוש יש לעולם".

הרגשתי את הפער העצום בין כח היפעה של חלום הפנינה ובין המציאות המרה, בה היא מדברת על 'המוות המכוער והמסריח'. לא היה גשר של ממש בין הקצוות.

הדג הזוהר והפנינה הפעימו וגם הבהילו אותי מאד. שאלתי את עצמי: לקראת מה הם מכינים אותה? האם מדובר בהתגלות של תמצית העצמי כקומפנסציה במצב של חרדה, אבדן עשתונות וכאון, כדי להעניק כוח מארגן לעמוד בפרץ?, או האם נרמז לה החזיון העליון שלקראתו נפשה הולכת ותלך ללא שוב? האם זו התגלות אפס קצהו של הנצחי האינסופי, שהוא אחד מפניו של המוות?

אניאלה יפה כותבת כי לפני מוות עשויים לבוא חזיונות בעוצמה שמעבר לרגיל כהתגלות של הקדוש, באינטנסיביות שאין לה כניסה למודעות במצב רגיל. היא מספרת על אשה שפקחה עיניה ממצב של קומה ואמרה: "הנה הוא הקדוש, הוא היה עמי מאות בשנים" ומתה. [10].

יונג כותב כי " החלומות הגדולים או עתירי המשמעות מוצאם מרובד זה העמוק יותר. את עובדת היותם בעלי משמעות מסגיר גם עיצובם הפלסטי המכיל לא אחת עוצמת ביטוי ויופי פיוטי. חלומות מסוג זה מתרחשים על פי רב בשלבים הגורליים שבחיים, כגון בראשית הנעורים, בגיל ההתבגרות,

סביב אמצע החיים ולפני המוות...משמעותם העיקרית נעוצה במשמעות העצמית שלהם ולא בשום אסוציאציות מנסיון אישי...החלום אמור לשקף בעיה אנושית נצחית החוזרת ונשנית ולא רק הפרעה באיזון האישי... כל אותם רגעים בחיי הפרט בהם החוקים האוניברסליים של גורל האדם מתפרצים אל תוך הכוונות, הציפיות וההשקפות של התודעה האישית, הם תחנות בתהליך האינדבידואציה שהוא התגשמות האדם השלם או הטמעת האני באישיות רחבה יותר...מדובר כאן בהתגשמות חלק מן האישיות שעדיין אינו קיים, אלא נמצא בתהליך של התהוות [2. ע' 57].

ותהליך ההתהוות ממשיך כל הזמן. יונג אומר [11]: "הנפש הלא מודעת מתעלמת מן המוות והחלומות ממשיכים כמו קודם, כאשר האינדבידואציה היא המטרה והיעד היחידי של חיי החלום, בלי להתיחס לכך אם מוות יתרחש או לא... והאינדבידואציה היא כל מה שחשוב, הרבה יותר חשובה מהמוות". אדינגר [12] אומר כי פרספקטיבת המוות הופכת אבן בוחן לאמיתי לעומת הכוזב, ודוחפת לחיפוש של הערכי והנצחי. דוחפת את האדם להתוועדות עם מהותו השלמה כדי להגיע לאינפורמציה שמעבר לאגו. החלום הרביעי המזעזע והנחרץ מכולם:

24/5. "הגעתי למקום שהיו שם מספר אנשים. לא יודעת אם מכירה אותם. היה שם כרם שבו הענבים כבר בשלים. אשכולות יפים שחורים. הכרם היה מחולק לשניים. חלק אחד בו היו רוב האנשים שהגעתי אליהם. וחלק אחד לידו. יותר מרוחק. שם האשכולות יותר בשלים ויפים. אמרו לנו שנתחיל לאסוף. לקחתי סל ואמרתי: בואו נתחיל בכרם השני. נהיה לבד ונאסוף ענבים בצורה יותר מהירה. שם ענבים יותר יפים. הגעתי עם עוד אחד או שניים לאסוף כמה שיותר בצד אחר. אספתי והכנסתי לסל ופתאום הצטרפו אנשים נוספים שלא הכרתי ולא השתייכו לקבוצה הזו. פתאום גיליתי שאחרי גבם, על הגב, היתה להם על הבגדים פלומה לבנה כמו פרח סבא. ואני אומר: מה זה צריך להיות? ראש הקבוצה אומר - תשמעו, אין לנו ברירה. היא עכשיו זיהתה אותנו. אנחנו חייבים לשלב אותה לקבוצה שלנו. אחד מהם ניגש אלי ושיפשף את הגב שלו בגב שלי וקיבלתי פלומה כמו שהם קיבלו. גילו לי שהם אנשי החלל החיצון, כמו מאדים. ואמרתי: לא, אני רוצה לחזור לקבוצה שלי והתחלתי לבכות - אני לא מאמינה לכם. והם אמרו: אם את לא מאמינה, אז תסתכלי לסל שקטפת. הסתכלתי לסל וראיתי שכל הענבים היפים שקטפתי הפכו לעיסה ירוקה של ענבים דיסתיים רקובים. אז הם הדביקו אותי, והייתי אחת מהם, ונורא בכיתי שאני רוצה לחזור ואמרתי שלא אספר לאף אחד, אבל הם לא רצו לקחת סיכון. רצתי לקבוצה שלי והחלטתי שאני מתנקמת בקבוצה שלי ומדביקה את כולם והתחלתי להתחכך בכולם שיקבלו את הפלומה והם גם קיבלו את הפלומה".

כפי שראינו וון פרנץ אומרת כי חיי הנפש ממשיכים כאילו אינם מוליכים למוות, ומטרתם

אינדבידואציה. אבל - אומרת וון פרנץ - ישנה סיטואציה בה החולם מרמה עצמו ומתכחש לבואו של המוות. אז מטרת החלום לעמת אותו עם גורלו. וכך היה גם כאן. גם אחרי חלום זה התקשינו שתינו לעמוד מול האמירה הנחרצת, החד משמעית, בה מופיעים שליחי המוות לבשר את תהליכי ההרס. הם כופים מודעות לתהליכי ההרס, ומבשרים את הלקחותה אל ממלכתם.

וון פרנץ מתארת את המוטיב הארכיטיפי של דמות שבאה ממחוז אחר, לקחת וללוות את המת לעולם הבא. והיא מביאה דוגמאות של דמויות אור. אבל כאן מופיעה דמות מאימת, שבאה לקחת אותה על כרחה.

החלל החיצון מסמל, כמו במדע הבדיוני, את המחוז האחר, הזר, הבלתי מוכר, כלומר, את הלא-מודע. בחלום השני, המחוז הבלתי מוכר - הלא מודע מסומל כחוץ לארץ, שהיא באותו חלום איטליה. כאן אלו מחוזות רחוקים בהרבה מהתודעה, בלתי נגישים לתודעה. בתרבויות העבר הושלכו כוחות הנפש הבלתי מודעים לשמיים, כאלים. כיום הם מושלכים אל החלל החיצון.

כרם הענבים היפהפה בחלום מזכיר צמיחה גן-עדנית. מענין שבטקסט פרסי עתיק מדובר על המת שמגיע אל העולם שמעבר, ומוצא שם גפן שהיא עץ החיים (עץ החיים הינו סמבול של העצמי). הגפנים מזכירות את בכחוס-דיוניסוס, אל היין. אל צמיחה וטרנספורמציה. טרנספורמציה שמתרחשת אצל דיוניסוס דרך התפרקות, שגעון ומוות - וראשיתה מעיכת הענבים. מעיכת מוות זו עשויה גם להיות שלב בטרנספורמציה לקראת הפקת היין - לקראת הרוחני (היין כיסוד ספיריטואלי רוחני). ומשום כך בכחוס מסמל גם קרבן דרך הקשר שבין יין ודם.

כך כותבת המשוררת זלדה [13]: "כי מה ביתי ומה חיי/ ביום של אהה/ זה היום הפראי/ שמשליך לארץ/ בחמה מעוורת/ את עדנת הגפן/ וכל הגיגי".

הענבים, הפרי הבשל - והיא היתה כזו - שבים למצב הגלמי של פרימה מטריה (החמר הגלמי) כדי להשאר שם. ואנחנו נזכרים בפסוק: "כרם היה לידידי בבן שמן ויקוו לעשות ענבים ויעש ביאושים" (ישעיהו ה. 2).

היא נלקחת אל ארץ שמסומלת ע'י הלבן (לובן הגב) והאודם (מאדים). הלבן והאודם הם סמלי הקוניונקציו (אחוד הניגודים). אולי רק באותו מובן שוון פרנץ מדברת עליו, כקוניונקציו של הנשמה עם עצמה - התלכדות הנשמה עם עצמה - במוות עצמו.

המאדים הוא גרם שמיים שמעבר לכל השגה אנושית. הוא גרם שמיים קר ועקר. אין בו חיים. הוא המוות. מאדים הוא הכוכב של סטורן, אל המוות הקוצר בחרמש. אם כי הוא גם אל העופרת שנועדה להפוך לזהב.

הפרח, שמיצג את שמה, מתגלגל כאן ב'פרח של סבא' - איש זקן - שיכול לגלם את הזקן החכם כארכיטיפ הרוח, או את רק התקרבות קץ החיים. על הפלומה הלבנה של פרח-סבא (סביון) אמרה פרח שהיא כפלומה שעתידה להתפזר ברוח ולהנביט צמיחה חדשה. מכאן עלו בה הרהורים על השארות הנפש, וגלגולים נוספים. דיברה על קירבה נפשית להודו, שם קימת האמונה בגלגול נשמות. שוב דיברה על הרגשה שנשמת אביה התגלגלה בה.

החלום הזה, שכל כך הבהיל את שתינו, עימת עם המוות, עם הפחד, הקנאה בנשאים, ודחף של נקם, אבל גם הוליך אל הכורח למצוא משמעות למוות הקרב. למיתוס אודות המוות התפקיד להעניק משמעות זו. יונג כותב: "אחד המיתוסים הנפוצים אודות העולם הבא נוצר על ידי הרעיונות והדימויים הסובבים סביב לידה מחדש... המערב מתקומם נגד קוסמוגוניה עם התחלה וסיום פשוט... איש המערב אינו יכול לשאת את חסרון המשמעות של יקום סטטי. הוא מוכרח להניח קיומה של משמעות" [14. ע' 293].

"הצורך בהגדים מיתיים בא על ספוקו כאשר אנו מעצבים השקפת עולם המספקת הסבר הולם למשמעות הקיום האנושי ביקום. השקפת עולם העולה מתוך כוליות נפשנו, מתוך שתוף הפעולה בין המודע והלא-מודע. חסרון משמעות מעכב את מלאות החיים ועל כן שקול למחלה" [שם. ע' 315].

"הואיל והלא-מודע, כתוצאה מהיחסיות של מרחב-זמן השוררת בו, מכיל מקורות טובים יותר של מידע מן ההכרה המודעת - הכוללת בתוכה רק תפיסות חושיות - הרי בגילוי מיתוס המוות אנו תלויים ברמזים הדקים העולים מן החלומות ובהתגלויות האחרות של הלא-מודע... איננו יכולים לייחס לרמזים אלו ערך של מידע, ובוודאי לא של הוכחה. הם יכולים לשמש כבסיס נאות לשימושים מיתיים". [שם. ע' 293].

"במרבית המקרים חווית הנצחיות היא צורך כה עז, כה מיידי שאינו ניתן להנחה, והדבר מחייב התייחסות. אבל כיצד? השערתי היא שניתן לעשות זאת באמצעות ההנחיות שהלא-מודע שולח אלינו - בחלומות לדוגמה... עלי אף לבנות השקפה כלשהי על יסוד רמזים אלו, למרות שלעולם זו תישאר בגדר השערה שאינה ניתנת להוכחה. אדם חייב להוכיח שהוא עשה כמיטב יכולתו כדי לבטא השקפה כלשהי על חיים שלאחר המוות, או לפחות לבנות דימוי כלשהו של מצב זה - אפילו חרף הסיכוי שאין בכך ממש. להמנע מכך הרי זה לאבד דבר מה... ארכיטיפ עשיר סודות חיים, המבקש להצטרף לחיינו האינדבידואליים על מנת לעשותם שלמים יותר", [שם. 280]. יונג נע בין שתי גישות נוגדות. האחת היא תפיסת מיתוס המוות כמיתוס בלבד, משמע, כאמת נפשית בלבד: "האדם רוכש יראת כבוד לפוטנציאלים ולכישורים של הלא-מודע. עלינו רק לדעת ששדרים מסוג זה עשויים לשאת גם חומר סוביקטיבי... אפשר לטעון למן ההתחלה שמיתוסים וחלומות המתייחסים להמשכיות של החיים שלאחר המוות הם בסופו של דבר דמיונות קומפנסטוריים הטבועים בטבענו - כל חי שואף לנצחיות". מאידך,

תפיסת הנפש והלא-מודע, אליבא דיונג, חורגת מהתפיסה הפסיכולוגית המקובלת, וכוללת את הפרפרסיכולגיה. התנסויות שלו ושל אחרים, הביאו אותו לומר שהנפש לעתים פועלת מחוץ לסיבתיות של מרחב-זמן, "שתפיסתנו אודות זמן-מרחב ולכן גם של סיבתיות איננה שלמה. תמונה מלאה של העולם מחייבת תוספת של ממד אחר... ועלינו להתמודד עם העובדה שעולמנו, על ממדי הזמן והמרחב והסיבתיות, מקושר לסדר אחר של דברים המצוי מעבר לו או בתוכו, מקום, שבו 'כאן ושם', מוקדם ומאוחר' מאבדים את חשיבותם. הגעתי למסקנה שלפחות חלק מקיומנו הנפשי מאופיין על ידי התרחקות מן התודעה, עד כדי תנאים של אין-זמן ואין-מקום"[שם. ע' 283].

נראה שחלומותיה ידעו את המתרחש והעתיד להתרחש, כשעדיין לא ניתן היה לדעתם. וידע זה אודותיה נשלח אליה, כמו גם אלי. היה בחלומותיה אלה גוון של ידעה מראש. יונג כותב: "עזרתו של הלא-מודע באה דרך מסרים שהוא מעביר אלינו, או בדרך שהשכל אינו יודע. כוונתי לתופעות הבו-זמניות, תחושה עתידנית וחלומות שמתגשמים [שם. ע' 281].

חלום חמישי. 3/7: "הכלב שלי אבד. אני רצה לחפש אותו בפריז. מקום שבו גרתי בעבר. מקום שאני אוהבת. אני רצה בירידה. שלוליות וגשם, לחפש אחרי הכלב. אני נהנית מהריצה וההרטבות בגשם". כאן מדובר באבדן החיות הגופנית, שהיא מחפשת אחריה לשווא. ומדובר באשה שהיה לה קשר בלתי אמצעי עם הצמחים: האמינה שיש להם נשמה: "אני מביטה בפרחים שיתנו לי כח לחיות". ביום טוב הם לבלבו. בימים רעים הם היו נפולים. היה לה קשר מיוחד לכלב שלה. כלב שהקיא איתה בימי ההקאות אחרי הכימוטרפיה. בשלב זה היא כבר מדברת על מוות. על הכנת מכתבי פרידה. כבר לא מצליחה לנהל שיחות עם נשמת אבא: "הנוכחות של אבא כבר לא כאן. כנראה מצא לו את המקום שלו במקום אחר".

כששאלה: "אפוא אלוהים? שיתן לי סימן" לא היתה בפי תשובה. האם הקול המוליך בחלום הוא הסימן? מי בכלל רוצה סימן כזה שמסמן מוות?

חלום שישי - לפני טפול כימוטרפי אחרון, שהפחיד אותה מאד. שלשה חדשים לפני מותה. וזה גם חלום אחרון:

"שטפון. מים עכורים. אנשים נסחפים. המים לא עמוקים. מגיעים עד החזה. אנשים הולכים כנגד הזרם, כדי לא להסחף. אבל אני לא נסחפת. אני באניה, ואין שם מקום. ויש רעב. אין מה לאכול מצוקה גדולה. בא בחור עם אוכל ורוצה לעלות לאניה. אני אומרת לאנשים שיפנו מקום לבחור כי יש לו אוכל ויתחלק אתנו. ויש לו מלפפון ועגבניה. התעוררתי בהרגשה טובה שאני שולטת במצב".

חלום זה שב אל תמונת החלום הראשון: שטפון והיסחפות של אנשים. המעגל נסגר. שטפון המים

העכורים הסוחפים אינו רק הדכאון והיאוש. הוא הכוח הדסטרוקטיבי של הלא-מודע הסוחף את האורגניזם כולו. הפסיכי כגוף-נפש לכודה במים עכורים (בפועל, היו שואבים כל הזמן מבטנה מים סרטניים).

האניה היא כמיכל אגו שנועד להציל מפני מי הלא-מודע. הן כהצלה נפשית והן כהצלת החיים עצמם. הבחור מעניק המזון כעין אנימוס מעניק כח גבולות - אלו גבולות האניה הגובלת לעצמה מקום בתוך הכאוס הלא-מודע. אבל הוא גם מזכיר את אכרון הספן - מהמיתולוגיה היוונית - המעביר באניתו את המתים אל העבר השני. אכרון הוא אל העולם התחתון שנושא עמו את מסתורין המוות והתחיה. איזיס (בטקסט יוני אלכימי) מלמדת את בנה הורוס איך להפיק את אבן הפילוסופים, והיא שולחת אותו לאכרון ללמוד ממנו את מסתורי החיים. אכרון גם מגולם כאריה כפול ששמו 'אתמול ומחר'. הוא האל הוא מוליך של המוות והחיים, התהליך המסתורי בו המתים שבים לתחיה, והוא ההתהוות של ההתהוות. את הנשמות ליעדן. כמו האל הרמס הוא מורה דרך לנשמות. הוא מורה דרך אל השלמות הסופית, האחרונה. אפשר לומר שאכרון הוא מוליך הנשמה ששולח את החלומות המנחים את הנשמה בדרכה האחרונה.

בחלום הראשון המציל אינו עוזר. העצמי הגופני-נפשי אינו מציל עוד. מכאן יכולה להשתמע סופנות המחלה. ואילו בחלום האחרון מופיע בחור שמביא מזון. מזון לקראת מה? החלום הזה אושש אותה ואיפשר לה לגייס כוחות כדי לעבור טפול כימוטרפי מכאיב ביותר. לצערי - לשווא.

בחדשים האחרונים, בעלה של פרח פנה לדת והתפלל יום יום. ביום כפור וראש השנה התפלל כל הזמן בבית הכנסת כהאחזות אחרונה. יום אחרי ראש השנה השיבה נשמתה לבורא. גשם ראשון ירד אחרי הלוויה. חלומות המשיכו.

כחדשיים אחרי מותה סיפר לי בעלה - חלמתי שאשתי באה וחונקת אותי כדי לקחת אותי למוות. רדפה אותו אשמה על שלא טיפל בה כראוי. על שישב בבית כנסת במקום לשבת לצידה בשעות הקשות ביותר. נראה היה שמתקימת בו הזדהות סימביוטית עם מחלתה ומותה: בחלומה הוא נסחף למערבולת מטביעה. גם הוא מפתח סימני סרטן. ואחרי מותה היא שבה בחלומו לחנוק את חייו-נשמתו. כל זה נראה כמועדות אפשרית לחלות מתוך סימביוזה עם גורלה. אף כי בעתיד הליכי החיים שחררו אותו ממנה. יונג אומר ש"פרפסיכולוגיה רואה הוכחה מדעית בכך שהמתים מתגלים - כרוחות או באמצעות מדיום - ומעבירים ידיעות שרק הם עצמם יכלו לדעת אותן. אך על אף שישנם כמה מקרים כאלו המתועדים היטב,

נותרת בעינה השאלה, האם הרוח או הקול זהים לאדם המת או שזו השלכה נפשית, האם הדברים שנאמרו מקורם אכן בנפטר או בידיעה המצויה בלא-מודע של השומע?" [14. ע' 278].

וון פרנץ מספרת שאחרי מות אביה, הוא בא לבקר אותה בחלומה. ואומר לה: "אני יודע שאני מת אבל אני רוצה לבקר אותך. ואחר כך הוא אומר-"לא טוב למתים ולחיים להיות יחד יותר מדי זמן." ונפרד ממנה. ויונג אמר לה:"זהו חלום אוביקטיבי. זה לא האנימוס-אב שלך, אלא זה באמת בקור של אביך האמיתי". וון פרנץ טוענת שאפשר 'להריח' מתי חלום של בקור המת הוא אוביקטיבי ומתי הוא הדימוי הסוביקטיבי שלו[11].

האם בחלום הזה רוח אשתו מופיעה באופן אוביקטיבי, או האנימה המסומלת על ידה פועלת בתוכו דרך האשמה והרס עצמי, באופן שלילי? וון פרנץ אומרת כי ישנה איזו מחיצה, סף בין החיים והמתים. מדובר בדבר שאינו רק לא ידוע, אלא לא ניתן להיות ידוע לעולם. זה סף של אפשרות פרצפציה שלנו את עולם המתים. הם עוברים אל אופן של קיום שאיננו מסוגלים לחוש. אבל הם שם. יונג סבר שתהליך האינדבידואציה הוא הכנה למוות אשר איננו סוף אלא איזושהיא טרנספורמציה מדהימה. וכך גם בחלום הבא שנחלם על ידי הבן, כחדשיים לאחר מותה: אמא מופיעה בחלום ואומרת לבן - למה אתה לא אומר קדיש? אתה לא רוצה להתפלל לבד? קשה לך? נתפלל יחד. והם אומרים יחד את הקדיש. על שובו של המת לעזור לנעזבים, כותבת המשוררת דליה רביקוביץ בשיר שנקרא - 'תריג מצוות ואחת'. והמוטו לשיר: 'תריג מצוות נצטוו ישראל ושבע הן לבני נוח. אף המתים חייבים באחת'. בשיר היא כותבת: "והאיש המת שב לביתו/לספר לבניו על מותו/לכל יחרדו בניו למשמע/הדבר הנורא הזה...כי זאת עלתה במחשבתו/שמה בזאת ננוחם...חלק כחלק ישא עמנו/בדבר הנורא הזה...כל אימת שהצער יגבר עלינו/עזוב יעזב עמנו".[15].

האמונה העממית, שמכירה בקיום האוביקטיבי של הנשמה לאחר המוות, רואה את חשיבות טקסי האבל והאשכבה בהיותם סיוע לנשמה שנסתלקה לעבור אל העולם האחר. אולם בתפיסת החלום כדרמה פנים נפשית של האדם נראה שהנשמה-האנימה, בדמות אמו, באה לומר לו את חשיבות טקס הקדיש שהאדם זקוק לו לתהליכי האבל, ואף לתת לו את הלווי הרגשי באבלו.

ושוב השאלה - האם בחלום זה מופיעה האנימה שלו בדמות האם שבאה לעזרתו בשעה קשה זו, או אולי, אכן, כדברי יונג לוון פרנץ, זהו חלום אוביקטיבי, בו הנשמה של האם עצמה שבה? מכל מקום, החלום מסמן לו את האפשרות להפרד מהאם באותו טקס אבל של הקדיש, ובו בזמן להיות איתה. הוא מגלם את מהות הפרידה מהמת כאפשרות הפנמתו.

בחלום אחר רואה הבן דמות גדולה תופשת את אבא מאחור ואומרת לו: 'מי הגדול מכולם?' והוא עונה:

'אלוהים'. אבל הדמות לא מרפה וממשיכה לשאול: 'מי הגדול מכולם?' ואז הוא רואה כתובת קטנה: 'התורה'. ואז הדמות משחררת את אבא.

השאלה שהחולם נשאל על-ידי דמות מסתורית מזכירה את השאלה שנשאל האביר במיתוס של החיפוש אחר גביע הגרייל הקדוש: של מי הגרייל? התשובה הנכונה תאפשר לו להשיג את הגאולה. הנשאל חייב להכיר בכוחות האלוהיים הגדולים ממנו כדי שיוכל להיושע [16]. בשעה קשה זו של אבדן, החלום הזה, כמו קודמו, מציע מאחז באמונה רוחנית דתית כתשתית פנימית, אשר בה מעוגנים כוחות החינניות שעד כה הושלכו על דמות האם ונחוו דרכה.

התורה היא ההתגלמות (האינקרנציה) של האלוהות בעולם הזה. היא המתווך בין האלוהי הטוטלי ובין האנושי. היא נטועה בחיי העולם הזה. כפי שנאמר עליה בתפילה - 'תורת חיים היא למחזיקים בה'. התורה, לפי הקבלה, היא הסדר המטפיזי-עקרונותי של העולם. (מלכדת את כל באי העולם יחדיו, כפי ששרויים באחדות במחשבת הבורא). התורה היא האידאה הקדומה של העולם כפי שנתגבשה במחשבת הבורא. והעולם הזה הוא הגילוי הקונקרטי של מציאות אידאלית זו. הייתי אומרת שבמובן פנים נפשי, התורה היא הסמל של העצמי כאידאה לטנטית של כוליות הקיום, שאמורה להתגלם בפועל. העצמי הוא כוליות הנפש והארכיטיפ של השלמות ודימוי האל באדם. העצמי הוא נקודת המפגש של האדם עם האלוהי בקרבו.

נראה שהדמות בחלום מבקשת לבסס בעבור החולם את הקשר לרליגיוזי בנפשו דרך התורה. לא באופן ישיר עם אלוהים זכרי מופשט טרנסצנדנטי, אלא דרך התורה, שהיא השכינה [17], היסוד האמהי-נשי באלוהות. הארכיטיפ הרוחני של האמהות והנשיות. אבדן האם הפרסונלית מחייב מעגן באם הארכיטיפית כמקור תומך ומזין בנפשו. היסוד הנשי (האנימה) היא הגשר עבור הבן לקראת הרליגיוזיות העמוקה של עצמיותו.

בשני החלמות הנשמה מבקשת לקשר את הבן אל העצמי דרך היסוד הנשי שבו, דרך האנימה, ולקשר אותו עם רליגיוזיות שנטועה בחיי העולם הזה ולא בהפשטות אידאיות. דומה שאיזו נשמה גדולה לא נודעת מעל, אולי נשמת האם בעצמה, אולי נשמתו שלו (האנימה) שהיא עצמה סניף של הנשמה הגדולה, באה להכין את הבן לחיים.

אולי הפתיחות של האם לעולם שמעבר הכינה ערוץ בין העולם שמעבר ובין העולם הזה גם לילדיה.

- 1 . יורסנר מרגריט, זכרונות אדריאנוס. זמורה-ביתן. ע' 1987 .
- 2 . יונג קרל גוסטב, על החלומות. דביר. ע' 82. 1982 .
3. Jung C. G. , Psycchological Reflections. Princeton. P. 45. 1987.
4. Jung K.G. , Aion. Princeton. P. 72-94. 1978.
5. Cooper J. C. Encyclopedia of Symbols. Thaems and Hudson. 1978.
- 6 . גרייבס ר. פטאי ר., מיתוסים עבריים. מסדה. ע' 110. 1967 .
- 7 . דן יוסף. המיסטיקה העברית הקדומה. אוניברסיטה משודרת. ע' 45 . 1989 .
- 8 . מילוש צ'סלב, כוכב הלענה. ע' 27 . 1989 .
- 9 . קיטס ג'ון. מבחר כתבים. קבוץ מאוחד. ע' 52 . 1984 .
10. Jaffe Aniela., The Myth of Meaning. Daimon. P. 38. 1986.
11. Von Franz M.I. . Archetypes Surrounding Death. Quadrant. Summer. 1979.
12. Edinger. E.F. , Psychotherapy and Alchemy. Quadrant. Spring. 1981.
- 13 . זלדה, הלא הר הלא אש. הקבוץ המאוחד. ע' 11. 1977 .
- 14 . יונג קארל גוסטב. זכרונות חלומות מחשבות. רמות. 1993 .
- 15 . רביקוביץ דליה, מחברות לשירה. בעריכת דן צלקה. ע' 11 . 1962 .
16. Matthews J. , The Grail. Thaems and Hudson. 1981.
- 17 . שלום גרשם, פרקי יסוד בקבלה. מוסד ביאליק. ע' 60 . 1977 .